

Университетите излизат от недоимъка

ТАНЯ ПЕТРОВА

Стабилни собствени приходи, чувствително увеличение на спестяванията, изпреварващ ръст на заплатите спрямо политиката по доходите в бюджетния сектор. Такава картина рисуват отчетите на висшите училища за последните 5 години. Университетите успяха да обърнат медала на недостига и по преценка на експертите в момента са сред най-стабилните бюджетни организации.

Макар че в образованието винаги има нужда от още и още пари и винаги може да се спори за степента на ангажимент от страна на държавата, положителните тенденции не са маловажни. Невярно би било да се твърди, че заслугата за тях се пада единствено на ВУЗ-овете. С благословията на държавата висшите училища се ползват със завидна финансова автономия. Това на свой ред им вменява и повече отговорност.

Какви са предимствата на модела на финансиране?

За разлика от средните училища, в които държавата е наложила количествени ограничения за всички ключови за финансирането параметри - численост на персонала, минимални годишни хорариуми и брой деца в паралелка, във висшите училища преценката е оставена на университетските ръководства. Единственият регламентиран елемент в тази група са минималните заплати, които ВУЗ-овете са длъжни да плащат. Университетите допълнително са сред малкото организации, при които субсидията се разпределя спрямо количество произведен продукт - в случая обучавани студенти, а не на база численост на персонала. Този модел в момента не дава пълния си потенциал заради централизираното определяне на приема на студентите. МОН решава колко места да отпусне в дадено професионално направление за всеки ВУЗ поотделно. При въвеждане на по-конкурентен механизъм за разпределение на местата университетите, привличащи повече студенти, биха спечелили.

Най-много спорове предизвиква именно изчислената от държавата издръжка на един студент. Сумата не е твърда, а се смята на база подадените от МОН брой студенти за всяка учебна година и общите средства, отпуснати от държавата за издръжка на университетите, тоест отгоре надолу. Така при по-голяма обща субсидия (каквато е тенденцията в последните години) и запазен брой студенти базовата издръжка на един студент нараства.

Университетите протестират, че издръжката би трябвало да се изчислява по обратния ред - отдолу нагоре, като се сумират реалните разходи за режийни и други пера по самото обучение. Според експерти обаче това ще доведе до големи разлики в претенциите на различните университети. По-сериозният аргумент тук е друг - при предлагания от вузовете подход, и те, и МОН биха имали стимул да увеличават непрекъснато броя на студентите, за да получат повече пари.

За разлика от училищата, вузовете ползват и друг плюс - правото да запазват реализираните спестявания.

Кой успява да оползотвори автономията?

Една тенденция изпъква ясно при всички групи висши училища - голямата тежест на

фактора персонал. Най-добри заплати почти задължително дават университетите с най-благоприятно съотношение брой студенти на един служител (данните за средните брутни работни заплати са за 2004 г., статистиката за персонала включва всички наети - преподаватели, административен и обслужващ персонал). Тук някои университети излизат напред по силата на специфични характеристики на обучението. Най-добрите заплати например дават икономическите университети, които са и с най-благоприятно съотношение служители:студенти поради възможността за сформирани големи студентски потоци. Върху общото състояние на университетите влияят и други, независещи единствено от ръководствата, фактори, като съпътстващи реформи в други сектори, разлики в ръста на субсидиите по сила на приетите от държавата формули и др. Така или иначе, широките граници за маневри остават. Учебнически примери дава ръководството на Икономическия университет-Варна.

ВУЗ-ът е абсолютен рекордьор по средна работна заплата

в цялата система - 801 лв. месечно за 2004 г. (сумите са изчислени на база възнагражденията на целия персонал). Университетът е и с най-доброто съотношение служители: студенти, като на един служител през 2004 г. са се падали около 11-12 студенти. Ако съотношението бе 1:10, средната заплата би паднала на около 700 лв. "Отива на един икономически университет да умее да управлява финансите си", коментира ректорът на ВУЗ-а проф. Калю Донеv. ИУ-Варна непрекъснато регулира състава си - и академичен, и административен. "Взехме млади хора в администрацията с повече умения и успяхме да я свием", обяснява Донеv. ВУЗ-ът е наложил ограничение преподавателите му да водят занятия на други места и е приел с близо 50% по-високи норми на аудиторна натовареност спрямо типичните 360 часа годишно. "Не поддържа специалности, които привличат малко студенти. Отделно се стремим да не се разпрострираме върху нетипични за нас дисциплини", добява Донеv. Втори и по средна заплата, и по благоприятен щатен състав е УНСС - 600 лв., Стопанска академия - "Свищов" е със 486 лв. средно възнаграждение.

С едни от най-раздутите щатни състави

са медицинските университети. Тук съотношението - под двама служители на 1 студент, е по-лошо дори от академиите по изкуства, където е нормално да се работи с малки групи. И тук най-добрите заплати дава ВУЗ-ът с най-добра структура на персонала - Медицинският университет във Варна - 582 лв. Според експерти раздутият състав в медицинските ВУЗ се дължи основно на две причини - големият брой медицински училища - 5, и относително малката държавна поръчка, както и завареното положение от времето, в което към университетите имаше и лечебници. Те впоследствие бяха отделени, но ВУЗ-овете не оптимизираха достатъчно състава си, обясняват експерти.

Според ректора на Медицинския университет-София проф. Овчаров обаче съществуващото в момента положение е стабилно. "Имаме 220 ч. минимална натовареност при клиничните занятия и 360 ч. при аудиторните. Това е нормално, защото специалистите, които водят клинични занятия, работят и в лечебниците", коментира Овчаров.

Трудното да си малък

Числата разкриват и друга интересна тенденция, функция от голямата разчлененост на

системата. Малките специализирани висши училища като Химико-технологичния и металургичен университет, Минно-геоложкия университет, Университета за архитектура, строителство и геодезия са с едни от най-ниските средни заплати - съответно 396, 393 и 359 лв. за 2004 г. В същото време тези висши училища имат изключително благоприятна структура на собствените приходи. При тях плащаните от студентите такси съставляват под 30% от собствените приходи, което означава, че тези ВУЗ привличат много външни постъпления.

"Истината е, че колкото и да е малък даден университет, нужната администрация е сравнително константна и така щатът се оказва раздут", коментира проф. Камен Велев, бивш зам.-министър на образованието и бивш ректор на ХТМУ. Според него училищата, които развиват наука у нас, са в парадоксално положение да плащат малко пари, защото много програми забраняват сумите да се ползват за възнаграждения. Начин да се компенсира това е обвързването на държавната субсидия с оценката за качество на университетите. Това е задължително изискване съгласно закона за висшето образование, но години наред не се изпълнява.

Сред хуманитарните университети с най-добри средни брутни заплати е Софийският - 521 лв. Алма Матер е и с една от най-добрите структури на приходите, като парите от такси съставляват 47% от общата сума. За 2004 г. СУ е реализирал 22 млн. лв. собствени приходи при планирана субсидия от 30 млн. лв.

Показател 2002 2003 2004 Септември, 05/септември, 04

Приходи, в млн. лв. 131,55 138,28 143,18 117,95/101,92
Ръст спрямо предходна г. 10.1% 5.1% 3.5% 15.7%

Разходи за заплати 113,28 125,07 139,82 102,21/94,37
ръст спрямо пр.г. 14.6% 10.4% 11.8% 8.3%
ръст по политика на доходите 7.4% 5.3% 6.0% 6.8%

Субсидия по отчет 193,64 219,97 234,17 173,01/151,83
ръст 22.6% 13.6% 6.5% 14.0%

Излишък 13,28 12,40 6,26 18,04/5,10

Наличности по сметки 34,15 49,48 55,12 74,71/52,64
ръст 56.0% 44.9% 11.4% 41.9%

ТОП 10 университета по средни брутни работни заплати (СБРЗ), 2004

1. Икономически университет-Варна 801
2. ДМА 666
3. НСА 657
4. УНСС 600
5. МУ-Варна 582
6. НХА 574
7. СУ 521
8. ТУ-Габрово 511
9. ТУ-София 508
10. АМТИ 503

Университети с най-ниски СБРЗ, 2004 г.

1. УАСГ 359
2. УХТ-Пловдив 370
3. Тракийски университет 391
4. Минно-геоложки университет 393
5. Университет "Асен Златаров", Бургас 395
6. ХТМУ 396
7. Тракийски университет-мед.факултет 425
8. Медицински университет-Пловдив 426
9. ТУ-София, филиал Пловдив 433
10. Лесотехнически университет 434

Източник: [в. Сега](#)
31-10-2005